

חוברת לימוד והגות

חיי שרה

12 שאלות לשאול סביב שולחן השבת

שתיים עשרה שאלות מתוך שיעורו של הרב רפאל בניזרי "חיי שרה:
פטירתה של שרה (חלק א')": מדוע פרשה המספרת על מוות נקראת
"חיים", מדוע אברהם מסרב לשדה שניתן לו במתנה כדי לשלם על
מערה, ומדוע האמהות מעולם לא הכירו זו את זו. ועד האוהל שנדלק
מחדש כשרבקה נכנסת אליו.

הרב רפאל בניזרי

תוכן הנושאים

נושאים להגות ושאלות לשיחה סביב שולחן פרשת חיי שרה

01 למה לקרוא "חיים" לסיפור של מוות?

02 שדה או מערה?

03 הצחוק הראשון במקרא

04 כל טרגדיה נושאת שמש חדשה

05 האם עם צריך ארץ?

06 האישה צריכה לבוא

07 שתי מלכות בבית אחד

08 כמה שנים חיינו באמת?

09 בית הקברות של הזוגות

10 הכבש שברח

11 בשביל המתים או בשביל החיים?

12 שתיקתו של יצחק

למה לקרוא "חיים" לסיפור של מוות?

הצגה

הפרשה נפתחת בפטירתה של שרה ובקבורתה, ואף על פי כן שמה "חיי שרה". כך גם הפרשה המספרת על סוף ימיו של יעקב, ששמה "ויחי".

השאלה

מדוע שתי הפרשות המספרות על הסתלקותם של צדיקים נושאות בשמן את חייהם?

התשובה

"צדיקים במיתתן קרויין חיים" (ברכות יח ע"א).

הרשעים, שהזמן אצלם מת, קרויים מתים בחייהם. ויעקב? יעקב עדיין חי, מדגיש הרב: את זה מבקש שם הפרשה לומר.

אנו נקראים לחיות בעולם הזה כמו בדירת דופלקס: כאן, בעולם הזה, אנו גרים בקומה התחתונה, והקומה העליונה היא העולם הבא. עוברים הלך ושוב בין השתיים, משמע שלמעשה איננו מתים לעולם. המוות הוא ליקוי הכרחי, שאין בלתו, כדי לעלות בדרגה נוספת של חיים ולעבור להשקפת עולם אחרת.

משום כך יסוד האמונה ביהדות אינו גן עדן כל כך כמו תחיית המתים: איננו מתים, אנו נקראים לחיות שוב. המעבר דרך המוות אינו אלא פירוק, כמו ריקבון הגרעין באדמה כדי להגיע לחיים אחרים.

מסקנת הרב

המוות הוא ליקוי, לא יותר.

לקח לשולחן

אם חיינו הם דופלקס, מה בשבוע שלנו כבר מתרחש "בקומה העליונה"? שכל אחד יזכיר רגע שבו הרגיש שמה שעשה עלה על העולם הזה. וכמה פעמים בשבוע הוא עולה במדרגות?

הצגה

עפרון מציע את השדה. אברהם מסרב לשדה ורוצה את המערה, ומשלם עליה. הוא מתמקח ארוכות כדי להשיג את מה שנראה שווה פחות ממה שהוצע לו. והאחיזה בארץ מתחילה כך בקבר.

השאלה

מדוע לסרב לשדה שניתן במתנה כדי לקנות מערת קבורה — ומדוע אחיזתנו בארץ מתחילה בבית קברות?

התשובה

בית הקברות, הנקרא בעברית "בית החיים".

שלושה מקומות בארץ ישראל שילמנו עליהם מכספנו: הר הבית, שנקנה מארונה היבوسی; מערת המכפלה, שנקנתה מעפרון; ושכם, שקנה יעקב. אותם לא קיבלנו במתנה: רכשנו אותם.

שדה חקלאי אפשר לגזול, להלאים בכל רגע, לשנות את ייעודו, להקצותו לבנייה. בית קברות — לא: הוא נשאר רכושם של כל הנחים בו, ומי שקברו שם את יקיריהם תובעים בו את חלקם, כי שם נמצאים מהותם ושורשיהם. עפרון, ששמו מזכיר את העפר, אינו רואה בו אלא קרקע חקלאית.

בבית החיים יש נוכחות של נפש המרחפת על הקברים. האחיזה האמיתית בארץ היא זו שבה קברנו את עצמותינו, את האדם נושא הערכים שהוצאנו לאור: בלי הגוף הזה לא היינו יכולים ליישם דבר, להגשים דבר.

מסקנת הרב

בית החיים הוא שטר הקניין שלנו על הארץ שהובטחה לנו.

לקח לשולחן

אנו שוקעים בחובות בשביל קירות, ולא תמיד יודעים היכן נחים הורי הורינו. שיאמר כל אחד את שמו של הקדום ביותר מבין אבותיו שהוא יודע לנקוב בשמו. ומה יש לו, לו עצמו, שראוי להוריש ולא למכור.

הצגה

התורה מייחסת חשיבות ראשונה לקניין המכפלה, והיא מעבירה אותו דרך אישה. הרב מזכיר ששרה היא גם הראשונה במקרא שצוחקת — בגיל תשעים, כשמבשרים לה על ילד.

השאלה

מדוע הייתה הארץ צריכה להיקנות בשביל שרה — ומה אומר צחוקה?

התשובה

"וַתֶּצֶחַק שָׂרָה בְּקֶרְבָּהּ" (בראשית יח, יב).

האישה נחשבת לקרקע העולם. מדוע? משום שהיא המעניקה חיים, היא המולידה, היא המבטיחה את רציפות הדורות. היה צריך אפוא שבשביל שרה תיקנה הארץ.

שרה היא הראשונה שצוחקת: צחוק פנימי, צחוק כמעט לועג למצב שבו היא נמצאת — ללדת ילד בגיל תשעים. אין זה שאינה מאמינה: מי שברא את העולם יכול בהחלט לעשות ניסים.

ובנס הזה לא נהנתה שרה לבדה. מספרים לנו שגם מלכה ילדה ילד בגיל תשעים, ומן הלידה הזאת יוצאת רבקה. לכן מזכיר הכתוב את המשפחה הזאת ממש לפני שהוא מספר על מות שרה.

מסקנת הרב

כשעשה ה' את הנס, הוא זיכה בו את כל מי שחיכו בחרדה לילד.

לקח לשולחן

כשנס קורה אצל השכן, אנו חושבים רק לעתים רחוקות שהוא נוגע לנו. שכל אחד יספר על שמחה שקרתה אצל אחרים וקידמה גם אותו. ועל מה הוא צוחק "בקרבו", בין ספק לביטחון?

הצגה

אחרי העקידה, אברהם מייסר את עצמו: יצחק בן שלושים ושבע, והוא לא חיפש לו אישה. אילו היו לו ילדים, היה לפחות משאיר זרע. ואז מבשרים לאברהם על לידה במשפחתו.

השאלה

מה להשיב למי שמצטער על מה שיכול היה להיות — והאם יש לדבר על אנשים שאין להם תחליף?

התשובה

רש"י בראשית כב, כ: הרהוריו של אברהם בשובו מהר המוריה.

מדוע השארתי את בני עד גיל שלושים ושבע בלי לחפש לו אישה? אומר אברהם בלבו. היו לו ילדים; אילו ביקשו ממני אז להעלותו על המזבח, היה לו לפחות זרע. התשובה באה בצורת בשורה: הניסיון הזה שעברת פתח דרך חדשה.

אין להיבהל מן הטרגדיות שאנו חווים. כל טרגדיה נושאת בתוכה שמש חדשה, וה' אינו מכבה שמש אלא כשכבר הכין את הזריחה, את שחרו של אירוע חדש. וזה מתאמת לאורך ההיסטוריה.

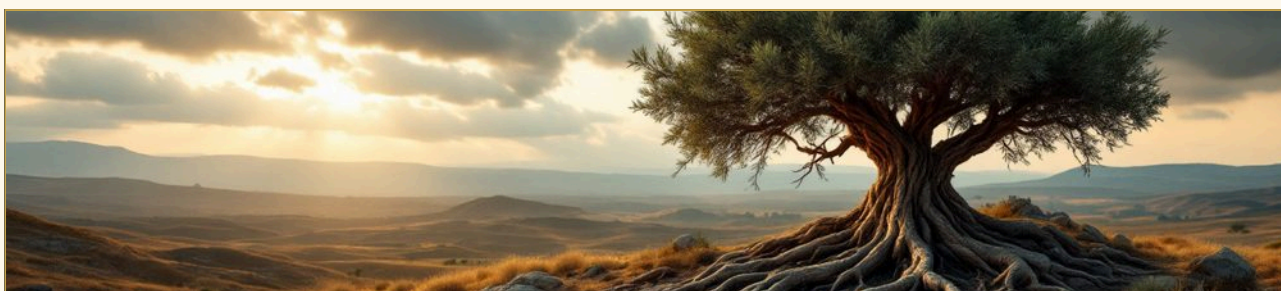
אין אפוא לדבר על אנשים שאין להם תחליף, ואין להתמסר לאבל אין סופי על מי שעוזבים אותנו. כאן, השמש החדשה הזאת היא לידת רבקה.

מסקנת הרב

תמיד יש משהו אחר, שמש חדשה שמתכוננת.

לקח לשולחן

כולנו מעלים בלבנו "אילו רק הייתי...". שכל אחד יאמר אחד כזה, בקול. ושיחפש, בעזרת השולחן, איזו שמש זרחה מאז, אולי בלי שהבחין בה.

הצגה

רבקה נולדת במשפחת נחור, אחי אברהם. הרב מתעכב על שלושת בני תרח — אברהם, נחור והרן — ועל שלוש דרכים לתפוס את עתידו של עם: עם ארץ, בלי ארץ, או מפוזר בעולם.

השאלה

מדוע אברהם הוא היחיד משלושת האחים הרוצה ארץ לצאצאיו?

התשובה

כדי להיות בטוח במה שבונים, במה שמשאירים, צריך תמיד חלקת אדמה. עם בלי ארץ חשוף לכל רוח. אחרים רואים בה, להפך, את מקור הפילוגים ואי־השוויון: העולם שייך לכולם, ויש לשים את הדגש על המאבק החברתי. נחור נוטה מעט למגמה הקוסמופוליטית הזאת.

זרם מחשבה אחד טען גם שייעודו של עם ישראל הוא להפיץ את דבר ה' דרך הגלות: הארץ תהיה או במקום שני, ולגלות משמעות חיובית. הרן קפץ לכבשן ולא יצא ממנו; אברהם יצא, משום שהקפיד ללכת עד הסוף.

נחור, שנטה לדו־קיום, מסיים כארמי: הוא איבד את זהותו, אינו עוד עברי. ובכל זאת, דווקא במשפחתו מפציעה השמש החדשה: רבקה, שתצטרף ליצחק.

מסקנת הרב

עם בלי ארץ הוא עקור, הוא חשוף לכל רוח.

לקח לשולחן

היכן שורשינו: מקום, בית, שפה, שולחן? שכל אחד יאמר מה עושה אותו "חשוף לכל רוח" כשהוא רחוק מהם. ומה היה צריך כדי שילדיו ירגישו מושרשים.

הצגה

אברהם שולח את עבדו אליעזר לחפש אישה ליצחק. העבד שואל שאלה מעשית: ואם לא תאבה האישה ללכת אחריי, האם להשיב את בנך לשם? תשובתו של אברהם היא שבועה.

השאלה

מדוע אסור בשום פנים שיצחק ילך אל רבקה — ומדוע היא שצריכה לבוא?

התשובה

"רַק אֶת בְּנִי לֹא תִשָּׁב וְשָׁמָּה" (בראשית כד, ח).

אברהם משביע את אליעזר שלא יוליך את בנו לשם. האישה חייבת לשנות כיוון, ולראות בארץ ישראל דבר חיוני להמשך מטרותיו של אברהם, כרצון ה'.

וכך קורה: רבקה מודעת לכך, והיא מצטרפת ליצחק. יסוד איחודם הוא קודם כול הרצון לבנות את ביתם בישראל.

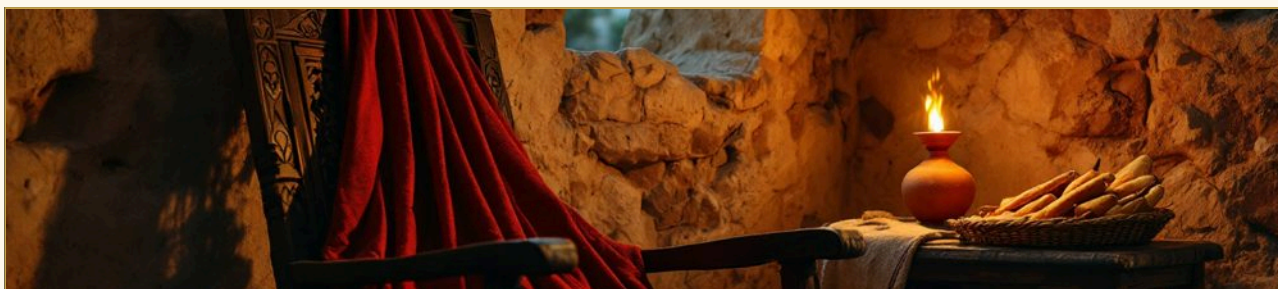
לכן קבורת שרה מקבלת עדיפות: היא כמו החוקה, שטר הקניין על הארץ המובטחת, שנישואי יצחק ורבקה יבואו לאשר. וכשאליעזר שב עם רבקה, הוא מוצא את יצחק בשדה — זה שבו נקברה אמו.

מסקנת הרב

האישה חייבת לשנות כיוון ולראות בישראל דבר חיוני להמשך מטרותיו של אברהם.

לקח לשולחן

בווגיות, כל אחד עושה צעדים לקראת האחר — אבל על נקודות מסוימות אין מתמקחים. שכל אחד יאמר מהי, עבור משפחתו, ה"ארץ" שממנה אין נסוגים. ואיזה צעד היה מוכן לעשות, הוא עצמו, כדי להצטרף לאחר.

הצגה

האבות הכירו זה את זה: יצחק חי בחיי אביו, יעקב בחיי סבו. האמהות — לעולם לא: רבקה לא הכירה את שרה, רחל ולאה לא הכירו את רבקה. מחייכים על כך: נחסכו מהן בעיות של חמות.

השאלה

מדוע אמהות ישראל לא נפגשו מעולם, כשהאבות חיו יחד?

התשובה

הרב: "האישה היא המלכות; האישה היא מלכת הבית."

הטעם העיקרי הוא אחר. האישה היא המלכות; היא מלכת הבית. ואי אפשר לשתי מלכות בבית אחד: יש רק אחת. כל עוד שרה כאן, אין מקום לרבקה; כשרבקה כאן, אין מקום לבאה אחריה, וכן הלאה.

המידות האחרות יכולות לדור יחד: הגבורה יכולה ללכת עם החסד. אבל לא כן המלכות: המלכות היא תכלית, היא אינה מתחלקת. כאן שבח אשת החיל ראוי בהחלט לגשי.

מסקנת הרב

אי אפשר לשתי מלכות בבית אחד, יש מלכה אחת.

לקח לשולחן

בבתינו, מי "מולך" על מה — השולחן, היומן, האווירה? שכל אחד יאמר היכן נאלץ לפנות מקום לאחר, או לתפוס אותו. וכיצד להעביר את המשמרת בלי לדיב על הכתר?

הצגה

הרב מספר על רב שהוצע לרשת את מנהיגה הרוחני של קהילה. הוא בא לסייר מראש, וביקש קודם כול לראות את בית הקברות, כדי לבדוק שנהגים בו כבוד. הוא מצא שם כתובות מוזרות.

השאלה

אילו חרות על מצבתנו את מספר הימים שחיינו באמת, מה היה נשאר?

התשובה

כאן נטמן פלוני, שחי חמש שנים; לצדו אחר, שתים עשרה שנה; ועוד אחר, שלוש שנים. הסבירו לו: בסוף החיים עורכים את חשבוננו של האדם — כמה זמן הקדיש לקהילה, מה נתן, מה חי. את הסכום הזה חורטים; בשאר הימים הוא נעדר.

ואכן, כשבוחנים את מסלול חיינו, כמה זמן מת יש בו? כמה פעמים אנו באמת עומדים בחובותינו? זו בעיה, מודה הרב.

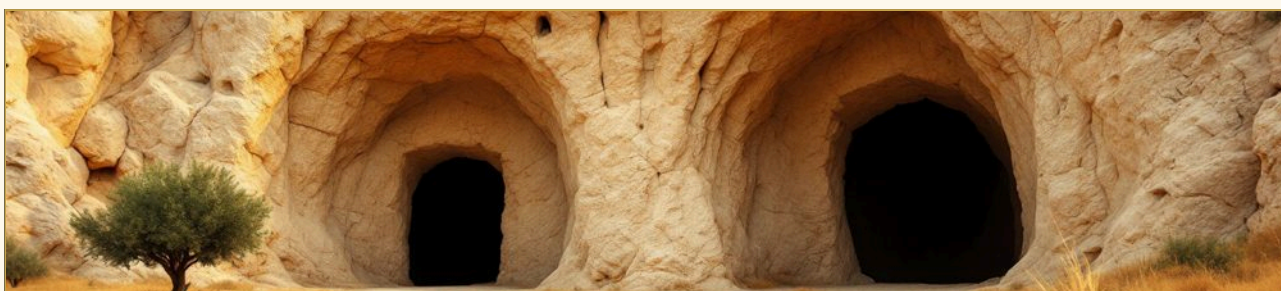
ייחודם של האבות והאמהות הנחים במכפלה הוא שחיו כל ימיהם חיים כפולים. הם לא איבדו את ימיהם, הם נשאו אותם עמם.

מסקנת הרב

חייהם לא היו קרועים, חייהם לא נקטעו בכמה שבועות או בכמה חודשים.

לקח לשולחן

אילו נשאה מצבתנו את מספר הימים שנתנו באמת, מה היה נשאר? שכל אחד יעריך, ביושר, כמה מימי השבוע שעבר היו נחשבים. ומה יוכל לעשות מחר כדי להוסיף אחד.

הצגה

מכפלה פירושה דבר כפול, מקופל לשניים. הראשון שנקבר בה הוא אדם, עם אשתו: הזוג הראשון, יסוד האנושות, שנשא בתוכו את צלם אלוהים. רש"י מביא שגם קרית ארבע נקראת על שם הזוגות הנחים בה.

השאלה

מדוע נחים האבות ונשותיהם במערה "מקופלת לשניים"?

התשובה

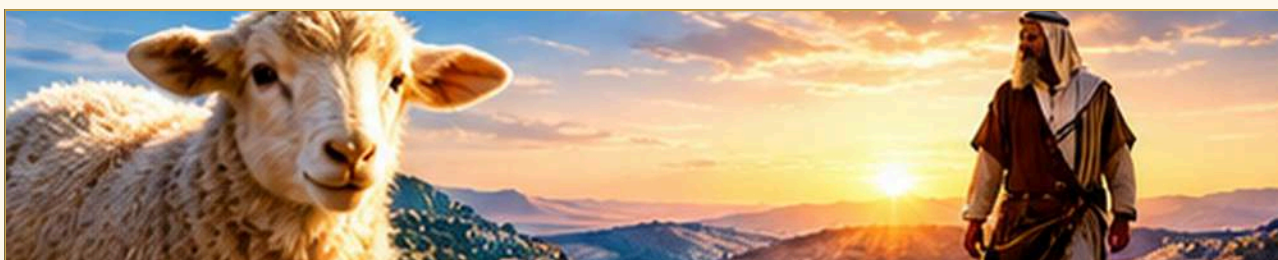
רש"י בראשית כג, ב: "על שם ארבע זוגות שנקברו שם איש ואשתו, אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה". המכפלה היא בית הקברות של הזוגות, של הזוגות השלמים. והתואר הזה ניתן לה משום שהאדם הגיע בה בעצמו להתקפל לשניים, לאורך כל חייו, כדי להיענות לצורכי האחר, לקריאת האחר. הרב מעיר גם שערכה המספרי של המילה "מכפלה" הוא מאה שבעים וחמש: כמניין שני חיי אברהם. האבות והאמהות הנחים בה נתנו דוגמה לחיים הרמוניים. הם לא נראו מושלמים, מדייק הרב: הם היו מושלמים.

מסקנת הרב

האדם הגיע בעצמו להתקפל לשניים כדי להיענות לצורכי האחר, לקריאת האחר.

לקח לשולחן

למען מי, השנה, התקפל כל אחד באמת לשניים? שכל אחד זכיר, בלי ענווה מזויפת, צורך של האחר שנענה לו. ואת הקריאה שעוד לא שמע.

הצגה

כיצד הכיר אברהם את המערה הזאת? חז"ל מספרים שגילה אותה ביום שבו, לאחר שפתח את ביתו לאורחים, ביקש לשחוט כבש לכבודם — והבהמה ברח.

השאלה

מדוע מערת האבות מתגלה דווקא במרדף אחרי כבש שנועד לאורחים?

התשובה

מדרש הכבש שנמלט, שאברהם השיגו במערה.

הוא רץ אחריה והשיגו במערת המכפלה. שם גילה היכן נמצא המקום הזה.

מה פירוש הדבר? שפתיחות זו של אברהם, הטוב הזה המופנה אל הזולת, היא שהעניקה למקום את ערכו המיוחד. היא שעושה את קדושתו. חז"ל אומרים שבמערה הזאת שוכנת אבן הפינה של הבעלות על ארץ ישראל — וסעודה שהוגשה לאורחים היא שחשפה אותה.

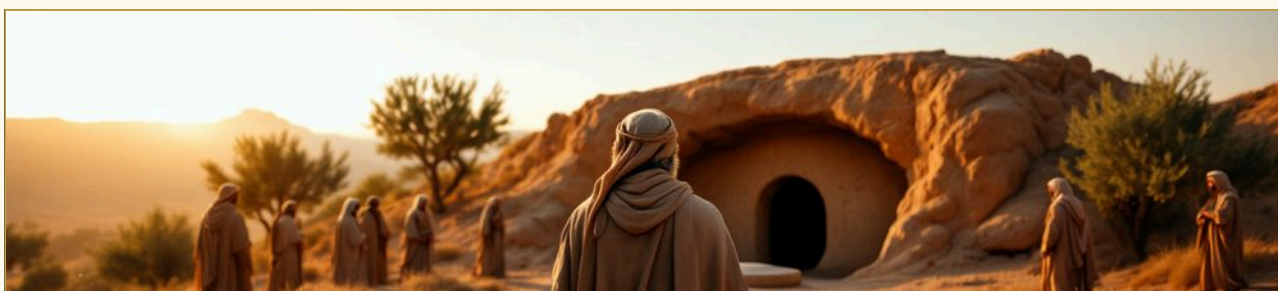
ובזה חברון נשארת עד היום לא רק מקום של התכנסות פנימית, אלא גם מקום של זהות לעם ישראל, משום שהאבות נפגשים בה. היא גם, לכל הדתות, מקום של התחדשות רוחנית.

מסקנת הרב

פתיחות זו של אברהם, בחסד כלפי האחרים, היא שהעניקה למקום את ערכו המיוחד.

לקח לשולחן

אנו מחפשים מה מבסס את מקומנו, ומחפשים אותו בכל מקום מלבד בהכנסת אורחים. שייזכר כל אחד בדבר חשוב שגילה תוך כדי עשיית טובה. ומה הוא מסרב להציע כעת, מחוסר זמן.

הצגה

אברהם בא לספוד לשרה ולבכותה. הרב מתעכב על שאלה שתמיד שאלו: הלוויה והספד — האם הם כבוד לנפטר, או מסר המופנה לנשארים?

השאלה

אל מי מופנה הספד: אל מי שהלך, או אל מי שנשארו?

התשובה

"וַיָּבֹא אֲבֹרָהֶם לְסַפֵּד לְשָׂרָה וּלְכַבְתָּהּ" (בראשית כג, ב).

זהו כבוד לחיים. אומרים להם: ראו את האדם הזה שהיה עמנו לפני שעה, שעתיים, על כל כוחותיו, ונעשה חומר דומם. דעו שעשה כך וכך, ושעלינו לקחת את המשמרת. ראוי במידת מה להציבו כדוגמה.

אבל זו גם מחווה למי שאיבדנו, וגם זה נכון לא פחות. שהרי לא תמיד מבינים מה הייתה השפעתו של כל אחד במשפחה, בקהילה, על מה נאבק ומה השיג בחייו.

זה השיעור שאברהם מלמד אותנו כשהוא סופד לאשתו לפני שקבר אותה, ובוכה עליה — במידה.

מסקנת הרב

תמיד יש בידינו רק דוגמיות, אין לנו תמונה כוללת.

לקח לשולחן

אנו משבחים אנשים כשהם כבר אינם יכולים לשמוע. שכל אחד יאמר בקול, הערב, מה הוא מעריך באדם קרוב היושב ליד השולחן הזה. ומדוע לא אמר לו זאת מעולם?

הצגה

אברהם סופד לשרה ובוכה עליה. על יצחק, לעומת זאת, איננו יודעים דבר: איננו רואים אותו מתאבל על אמו. הכתוב ימצא אותו שוב רק בסוף הפרק הבא, מנוחם.

השאלה

מדוע אין הכן בוכה על אמו — ומה מנחם אותו בסופו של דבר?

התשובה

"וַיִּבְאֶה יִצְחָק הָאֱהָלָה שָׂרָה אִמּוֹ... וַיִּנָּחֶם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ" (בראשית כד, סז).

יצחק בהלם מן ההסתלקות הזאת, שידוע מה גרם לה. שרה לא ידעה על העקידה. השטן לבש את דמותו של יצחק ובא לספר לאמו שאביו כמעט שחט אותו. לב של אם לא עמד בכך: היא צעקה צעקת אימה, ומתה.

יצחק יתאושש רק ביום שבו יגלה את רבקה ויביא אותה אל אוהל אמו. אז הנר ששרה הדליקה מערב שבת לערב שבת שב ומאיר, ענן קדושה שב אל האוהל, והעיסה שלשה רבקה שבה ולובשת את צורת העיסה המבורכת בידי שרה.

ברגע הזה יצחק נקשר — הוא שוויתר לאהוב דבר, עד כדי כך נעשה איש של מידת הדין. הוא מניח לאהוב אותו, ומתנחם.

לקח לשולחן

בכל משפחה יש ניסיון שאיש אינו מדבר עליו, והוא מעיק על כולם. מי, ליד השולחן הזה, נושא דבר שמעולם לא סיפר? ומה בבית יכול להדליק מחדש את האור: מילה, סעודה, נוכחות?